

Голові спеціалізованої
вченої ради К 38.134.02
Миколаївського національного
університету імені
В.О.Сухомлинського
доктору педагогічних наук,
професору Т.М.Степановій

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата педагогічних наук Тимченко Алли Анатоліївни на дисертаційне дослідження Тимчик Марини Павлівни «Педагогіка Олександра Духновича в контексті суспільних і соціокультурних змін на Закарпатті у XIX столітті», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Ступінь актуальності обраної теми.

На сучасному етапі розвитку історико-педагогічної науки посилюється інтерес науковців до вивчення персоналій минулого. Звернення до педагогічної спадщини українських учених, письменників, громадських діячів дає змогу більш ґрунтовно і системно вивчити актуальні для сьогодення ідеї, історичні закономірності становлення й розвитку української педагогіки, конкретизувати роль і місце окремих персоналій у трансформації освітніх парадигм певної історичної епохи, що дозволить забезпечити єдність і наступність історико-педагогічного процесу.

У контексті зазначеного цілком своєчасним і доречним вважаємо звернення Тимчик Марини Павлівни до вивчення проблеми педагогічної та культурно-просвітницької діяльності Олександра Духновича в контексті суспільних і соціокультурних трансформацій на Закарпатті у XIX столітті та визначенні перспектив використання його доробку в сучасному освітньому просторі.

Крім того, актуальність теми, до якої звернулася в дисертаційній роботі Тимчик М.П. аргументується необхідністю розв'язання виявлених суперечностей між: потребами історико-педагогічної науки та практики щодо врахування досвіду визначних педагогів у розвитку національної школи і розбудові сучасної системи освіти та недостатнім його переосмисленням у

вітчизняній педагогічній науці; значним масивом історіографічної та джерельної бази й існуванням великих розбіжностей в оцінках, які даються О. Духновичу; підходами щодо дослідження персоналії О. Духновича в радянський і теперішній час (ставлення до релігії, духовної освіти, християнське виховання молоді тощо).

Доцільність вибору теми та її актуальність підтверджує той факт, що тема дисертації відповідає напряму наукових досліджень кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи ДВНЗ «Ужгородський національний університет» «Теорія і практика становлення та розвитку системи освіти, навчання і виховання у загальноєвропейському контексті» (державний реєстраційний номер 0115U001925). Тему дисертації затверджено Вченою Радою ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол №3 від 30.04.2013) й погоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології в Україні (№ 1042, протокол 8 від 22.10.2013).

Тому дисертаційна робота М.П.Тимчик «Педагогіка Олександра Духновича в контексті суспільних і соціокультурних змін на Закарпатті у XIX столітті» є сучасним науковим дослідженням, як з теоретичних, так і з практичних міркувань.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується кількома чинниками: *по-перше*, базується на положеннях з теорії та історії педагогіки вітчизняних та зарубіжних (зокрема словацьких і чеських) науковців, що підтверджується широкою різноманітністю опрацьованої літератури; *по-друге*, вибором структури дисертації, що дає змогу зрозуміти й сприйняти логіку наукової роботи; *по-третьє*, апробацією результатів дослідження на наукових і науково-практичних конференціях.

Структура дисертації, висновки до розділів, список використаних джерел відповідають вимогам до дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук.

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його мету та завдання, виконання яких сприяє її досягненню. Подані об'єкт та предмет дослідження відповідають заявленій темі та є узгодженими між собою. Вважаємо, що дисертанткою досить вдало обрано методи дослідження, це дозволило здійснити цілісний аналіз педагогічної та культурно-просвітницької діяльності Олександра Духновича в контексті суспільних і соціокультурних трансформацій на Закарпатті у ХІХ столітті, та визначити перспективи використання її в сучасному освітньому просторі.

Аналіз змісту дисертації дає підстави стверджувати, що дисертантка опрацювала значний обсяг наукової літератури (всього 611 найменувань, з яких 30 – іноземною мовою, 192 архівних джерела), що свідчить про інтенсивну науково-пошукову роботу, яка сприяла проведенню об'єктивного аналізу досліджуваної проблеми.

Джерельна база охоплює матеріали, які дисертантка поділила на групи:

- архівні документи і матеріали ДАЗО в м. Берегові, ЦДІАУ у м. Львові, відділу рукописів ЛННБУ ім. В. Стефаника;
- відділ рукописів Російської державної бібліотеки у м. Москві; рукописного архіву ЗДКМ в м. Ужгород;
- відділ рукописів та стародруків наукової бібліотеки Ужгородського національного університету;
- періодичні видання середини і другої пол. ХІХ ст. («Зоря Галицкая», «Вѣстникъ...», «Церковная Газета», «Церковный Вѣстникъ», «Слово», «Золота грамота», «Карпаты» та ін.);
- джерела особового походження – листи, щоденники, мемуари, репортажі, автобіографії О. Духновича;
- праці О. Духновича (педагогічні, історичні, філософські, богословські та художні твори);
- наукові джерела (дисертації, автореферати, підручники, посібники, монографії, енциклопедії та ін.).

Наукова інтерпретація наявних праць є достатньо виваженою і переконливою, а залучення їх до дослідження надало одержаній науковій картині аргументованості й достовірності.

Позитивно характеризує роботу чіткість, виваженість і логічність викладу матеріалу. Визначені завдання послідовно розкриваються у двох розділах дисертації.

Цінним вважаємо той факт, що М.П.Тимчик у першому розділі дисертації ґрунтовно аналізує історіографію дослідження, що дозволило виявити ступінь дослідженості проблеми, та у хронологічній послідовності відтворити специфіку дослідницьких підходів до постаті О. Духновича і процес осмислення його творчого спадку, що здійснювався науковцями в межах 4-х етапів історіографічних студій. Дисертанткою з'ясовано, що переважна більшість джерел, які стосуються педагогічної та культурно-просвітницької діяльності Олександра Духновича, є неопублікованими і зберігаються в архівних установах України.

У п.1.2. розділу дисертант інтерпретувала історико-педагогічний матеріал використовуючи історико-ретроспективний метод, що уможливив: здійснення ретроспективного аналізу суспільно-політичних та соціокультурних подій, їх впливу на розвиток системи освіти й виховання в Україні, визначення місця й ролі у цьому процесі О.Духновича; з'ясування основних чинників, які сприяли формуванню світоглядних позицій та педагогічних поглядів педагога-просвітителя (суспільно-політичні; родинні; педагогічні; культурно-просвітницькі). Схвалення, на нашу думку, заслуговує запропонована й науково аргументована Тимчик М.П. періодизація життєвого і творчого шляху вченого, яку дисертант поділяє на два періоди, кожен з яких складається з етапів і обумовлений зовнішніми обставинами, географічним чинником, умовами діяльності педагога, відрізняється за змістом і характером, але пройнятий широкою просвітньою метою, національною спрямованістю.

Заслуговує на увагу другий розділ дослідження присвячений освітньо-виховному потенціалу педагогічної спадщини Олександра Духновича (1803-1865), де систематизовано основні положення дидактико-виховної системи вченого, розкрито зміст і специфіку християнських і філософських засад педагогіки О. Духновича, схарактеризовано його як основоположника релігійно-педагогічного напрямку в педагогічній думці Закарпаття.

У контексті сьогодення привертає до себе особливу увагу питання створення шкільних підручників та художніх творів мислителя, зокрема: «Книжиці читальній для починаючихъ», перший розділ якої «О радостях школских» співзвучний терміну «школа радості» великого педагога В. Сухомлинського; новаторська книга «Народная педагогія» (1857), яка значною мірою випереджала тогочасну педагогічну думку і багато з положень якої особливо актуальні й у наш час. Заслуговує на схвальну оцінку аналіз гуманістичного світогляду педагога, а це майже вся теоретична спадщина (поезія, проза, драматургія, філософські роздуми, афоризми). Підсумовуючи ґрунтовний аналіз цих книг, дисертантка підставно резюмує, що підручники О.Духновича характеризувалися національним і практичним спрямуванням, були найважливішим джерелом знань і національної свідомості, вагомим внеском у розвиток українського підручникотворення.

Відтак, беззаперечним є внесок Тимчик М.П. щодо включення освітньо-виховних ідей О.Духновича до вітчизняної педагогічної думки.

Висновки з дослідження (як до розділів, так і загальні) виважені, цілісні, комплексно виявляють авторську позицію й високий рівень узагальнення теоретичного та емпіричного матеріалу, в них чітко простежується взаємообумовленість між метою, завданнями дослідження та усім змістом дисертації. Робота відзначається творчим пошуком, аргументованістю положень, доказовістю, новими підходами в оцінці подій і феноменів.

Вірогідність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій

Дисертаційна робота Тимчик М.П. є комплексним і системним дослідженням педагогічної та культурно-просвітницької діяльності Олександра Духновича в контексті суспільних і соціокультурних трансформацій на Закарпатті у ХІХ столітті.

Посилаючись на конкретно-історичні, архівні та педагогічні джерела в дослідженні:

вперше здійснено комплексний аналіз педагогічної персоналії Олександра Духновича у контексті суспільних і соціокультурних реалій Закарпаття в ХІХ ст.;

виокремлено і схарактеризовано дослідницькі підходи до вивчення

добробку вченого вітчизняними і зарубіжними науковцями в межах 4-х етапів історіографічних студій (*1-й етап* – О. Духнович в українській та російській історіографії часів Австро-Угорської монархії (сер. XIX – поч. XX ст.); *2-й етап* – О. Духнович в історіографії міжвоєнної доби (1919–1939); *3-й* – історіографія О. Духновича радянської доби (1945 – кінець 80-тих рр. XX ст.); *4-й етап* – сучасний (1991–2020). Запропоновано й науково обґрунтовано періодизацію життєвого та педагогічного шляху О. Духновича на Закарпатті у XIX столітті (1803–1865) та його послідовні етапи: період професійного самовизначення (1803–1843): *перший етап* (1803–1827), *другий етап* (1827–1843); період науково-педагогічного становлення й активної освітньої діяльності О. Духновича (1844–1865): *перший етап* (1844–1854), *другий етап* (1855–1865);

виявлено суспільно-політичні, соціокультурні передумови та суспільні й соціокультурні чинники формування педагогічного світогляду О. Духновича;

систематизовано та проаналізовано зміст і спрямованість його педагогічної спадщини, що дало змогу представити ієрархію виховних цінностей педагога і встановити, що О. Духнович був типовим виразником релігійного духу українства та основоположником релігійно-педагогічного напрямку в педагогічній думці Закарпаття;

висвітлено суть і складові виховної концепції та виховного ідеалу;

розкрито особливості і принципи духовної педагогіки Олександра Духновича;

доповнено та вдосконалено загальну наукову картину розвитку вітчизняної освіти завдяки актуалізації гуманістичних педагогічних поглядів О. Духновича;

до наукового обігу введено невідомі й маловідомі історіографічні джерела та матеріали, що стосуються досліджуваної тематики.

Подальшого розвитку набула теорія загальної педагогіки та історії педагогіки; актуалізовано можливість використання педагогічного явища «духновичезнавство» в освітньому просторі закладів вищої освіти.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій,

сформульованих у дисертації, в опублікованих працях

Основні положення дисертації М.П.Тимчик достатньо повно висвітлено в у 14 публікаціях, а саме: у 7 публікаціях наукових фахових видань України, 1 стаття – у зарубіжному науковому періодичному виданні, 5 доповідей – у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій; та 1 – методичні матеріали (у співавторстві).

Дискусійні положення та зауваження до дисертації:

Загалом, дисертація М.П.Тимчик заслуговує на позитивну оцінку, проте вважаємо за доцільне зробити *деякі зауваження* і висловити *окремі побажання*:

1. У першому розділі дисертаційного дослідження автор з'ясовує сутність деяких використовуваних термінів, розширюючи зміст понять «суспільні фактори», «соціальні фактори», «соціокультурні зміни». Але у тексті дисертації неодноразово зустрічається поняття «духовничезнавство». На нашу думку, дисертантка могла би приділити увагу особливостям використання цього терміну.

2. Заслуговує схвалення всебічний аналіз джерельної основи та історіографії дослідження, але потребує пояснення позиція автора, чому вони розглядаються у двох параграфах (п.1.1. і п.1.2.). На нашу думку, варто було б об'єднати їх у один параграф.

3. Наукову цінність представляє внесок О.Духновича у розвиток українського підручникотворення у досліджуваний період. На наш погляд, доцільно було б підготувати узагальнюючу таблицю з характеристикою видань педагога, що надасть реальне уявлення про масштаби його видавничої діяльності.

4. У п.2.4. представлено аналіз проведеного анкетування серед освітян Закарпаття. Доцільним було б у висновках докладніше представити узагальнені результати даного анкетування, що на нашу думку, значно підсилить наукову значущість впровадження педагогічних ідей О.Духновича в сучасних умовах реформування освіти.

5. У контексті висвітлення суспільно-політичних та соціокультурних змін на Закарпатті у ХІХ столітті дисертанткою представлено внесок

О.Духновича у розвиток українського шкільництва у цей період. Дисертаційна робота була б досконалішою, якби автор у додатках запропонував приклади документів, які регулювали систему освіти у досліджуваний період.

6. Позитивним є те, що в дисертації автор наводить цитати із архівних документів та літературних джерел. Однак, на нашу думку, дисертантка не завжди чітко аргументує свою позицію стосовно них.

7. З огляду на теоретичну і практичну цінність роботи вважаємо за доцільне з метою популяризації одержаних результатів побажати автору підготувати та видати наукову монографію.

Проте, висловлені зауваження і побажання носять дискусійний характер, і, в цілому, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Тимчик М.П.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника»

На підставі зазначеного вище, вважаємо, що дисертаційна робота Тимчик Марини Павлівни на тему «Педагогіка Олександра Духновича в контексті суспільних і соціокультурних змін на Закарпатті у ХІХ столітті», є самостійним, завершеним науковим дослідженням актуальної проблеми, яка за своїм змістом, рівнем наукової новизни й практичним значенням одержаних результатів відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» щодо кандидатських дисертацій, що дає підстави для присудження Тимчик Марині Павлівні наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри
початкової освіти
Миколаївського національного
університету імені В.О. Сухомлинського

А.А.Тимченко

